

Acte d'investidura com a Doctor *honoris causa* al Excmo. Senyor Nicolás Sánchez-Albornoz y Aboín

Jordi Maluquer de Motes
Catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques

Es per a mi un immens honor, i també una autèntica satisfacció tant al terreny acadèmic com al personal, assumir avui l'agradable responsabilitat de presentar Nicolás Sánchez-Albornoz y Aboín a la Universitat Autònoma de Barcelona, al Claustre de Doctors de la qual s'incorpora avui *honoris causa*. No em vull estar de dir, tanmateix, que si és una tasca agradable no és pas una tasca senzilla: la seva trajectòria humana i científica és tan rica i plena que resulta complicat aventurar-se a resumir en uns pocs minuts tantes i tant diverses experiències i tanta obra d'excel·lència.

Nascut l'any 1926 a Madrid, Nicolás Sánchez-Albornoz va ésser criat en un entorn familiar d'arrel liberal i republicana, fortament marcat per la presència del món universitari i acadèmic a través de la figura del seu pare, Don Claudio Sánchez-Albornoz, que havia estat per poc temps Catedràtic de la Universitat de Barcelona i ho va ésser després de la Universidad Complutense de Madrid. L'arrencada de la Guerra Civil l'any 1936 el sorprèn a Lisboa, on la seva família s'hi ha traslladat per raó del càrrec d'Ambaixador de la República que exerceix Don Claudio. El trencament de relacions del Govern portuguès de Salazar amb el Govern de la República fa marxar la família Sánchez-Albornoz a França, on Don Claudio és contractat per la Universitat de Bordeus. L'entrada dels alemanys a França, l'any 1940, obliga a la família a separar-se ja que el pare es refugia a l'Argentina mentre que Nicolás i les seves germanes tornen a Espanya per a viure amb els avis. És tanca aleshores, doncs, un primer exili d'infància.

A Madrid, estudia el Batxillerat i comença els estudis superiors a la Universidad Complutense. Allà s'uneix amb altres estudiants antifeixistes a la Federación Universitaria Escolar (FUE). Detingut per protagonitzar un dels primers actes de protesta estudiantil de la postguerra contra el règim franquista, durant la Setmana Santa de l'any 1947, període en què encara era vigent l'estat de guerra a tot el territori espanyol, és objecte de judici en Consell de Guerra i resulta condemnat a sis anys de presó i internat, pel març de l'any 1948, al destacament penal de Cuelgamuros. Allà es construïa aleshores, amb el treball forçat dels presidaris, aquest monument a la ignomínia que es diu el Valle de los Caídos.

A primers de l'agost següent, Sánchez-Albornoz, juntament amb Manuel Lamana, escapa del camp de Cuelgamuros. Amb l'ajuda de dues joves nordamericanes, una de les quals era l'escriptora Barbara Probst Salomon, aconsegueixen travessar tot el territori espanyol amb automòbil fins al Nord de Catalunya. El dia 8 del mes d'agost d'aquell any de 1948, diumenge, tots dos passen la frontera, a peu i de nit, des de la collada de Tosses fins a Vallcebollère, ja a la Cerdanya francesa. Amb l'ajut d'una mica de sort i, segurament, amb l'auxili involuntari de la seva pròpia desorientació a una via de muntanya que desconeixien completament, pogueren evitar els punts de control de la Guàrdia Civil i arribar a l'altra banda.

És una història novel·lesca de debò. Tan novel·lesca, que realment ha estat novel·lada doblement, tant pel mateix Lamana a *Otros hombres* com per Barbara Probst Salomon a *Los felices cuarenta*. Fa pocs anys, la història va ésser duta al cinema per Fernando Colomo amb la pel·lícula *Los años bárbaros*. En qualsevol cas, comença un segon exili, aquest no ja d'infància sinó de joventut. Nicolás Sánchez-Albornoz tenia aleshores vint-i-dos anys.

Traslladat a la República Argentina, on vivia el pare Don Claudio des de l'any 1940, Nicolás Sánchez-Albornoz acaba els estudis universitaris i comença un llarg periple acadèmic que el duu a la Universidad Nacional del Litoral, de Rosario (1955-1966), a la Universidad del Sur de Bahía Blanca (1957), a la Universidad de La Plata (1958-1963) i a la Universidad de Buenos Aires (1963-1966). Entremig, Nicolás Sánchez-Albornoz realitza llargues estades de recerca als grans arxius de França i Gran Bretanya, amb especial atenció cap a la documentació diplomàtica relativa a la vida econòmica social de l'Espanya del segle XIX. Avui, aquí mateix, encara en mostrarà una part dels fruits d'aquella tasca.

A més entra en relació directa amb els grans historiadors econòmics i amb els hispanistes europeus, especialment amb el grup dels *Annales*, aleshores al zenit de la seva projecció internacional i, particularment, amb Pierre Vilar, Fernand Braudel i Jean Meuvret. Fruit del treball de recerca d'aquells anys seran una sèrie de publicacions fonamentals de demografia històrica a Amèrica Llatina i a Espanya, així com una sèrie d'anàlisis sobre preus agraris, finances i ferrocarrils a l'Espanya del segle XIX. Aquesta obra de recerca culmina amb les seves monografies sobre *Las crisis de subsistencias de España en el siglo XIX*, publicada l'any 1963, i *España hace un siglo: una economía dual*, que data del 1968. La darrera constitueix un autèntic salt qualitatiu dins de la historiografia econòmica espanyola, ja que és una de les primeres vegades en que s'abandonen les fórmules de caràcter purament descriptiu –la història dels fets econòmics– per passar a un mètode capaç d'incorporar les aportacions de la teoria econòmica, com fa de forma ben explícita a partir de les propostes d'anàlisi dual presentades per Sir William Arthur Lewis, que rebria el Premi Nobel d'Economia l'any 1979.

Per un altre cantó, la recerca desenvolupada al llarg d'aquests anys a l'àmbit de la demografia històrica d'Amèrica Llatina es concreta a *La población de América Latina* (1968), obra de síntesi absolutament innovadora que ha estat reelaborada i reeditada diverses oportunitats. Aquesta anàlisi de conjunt de l'evolució històrica de la població llatinoamericana incorpora, per primera vegada, la diversitat d'aportacions de Sherburn F. Cook y Woodrow Borah o Carl O. Sauer i de la resta de membres de l'anomenada Escola de Califòrnia a la valoració de l'esfondrament dramàtic dels efectius de la població indígena a l'arribada dels europeus. Integra, així mateix, totes les contribucions de l'amplíssim ventall d'estudis sobre la magnitud i les aportacions de la moderna immigració europea al desenvolupament demogràfic americà. L'obra és, de ben segur, la base sobre la que ha estat formada la consideració universal de Nicolás Sánchez-Albornoz com el "millor expert mundial en la història de la població llatinoamericana".

La trajectòria vital i professional de Nicolás Sánchez-Albornoz, però, topa de manera frontal, de nou, amb unes circumstàncies de dictadura militar i de falta de llibertats, a la República Argentina en aquesta ocasió. Després del cop d'Estat militar encapçalat pel general Juan Carlos Onganía, i d'una entrada brutal de l'exèrcit a la Universitat (a la

“tarde de los bastones largos”), Sánchez-Albornoz, com centenars d’altres professors, dimiteix del seu lloc de treball a la Universitat argentina i abandona el país.

Comença per a ell un tercer exili, sense haver tancat encara, per a res, aquell segon que l’havia fet marxar d’Espanya el 1948. Un tercer exili, als Estats Units, que ja no és pas d’infància ni de joventut sinó de maduresa, ara amb l’edat de quaranta-dos anys. Per tot aquest temps, en vida del dictador Franco, es manté actiu en una línia de compromís personal, polític i cívic. És un dels fundadors i dels principals animadors de l’editorial antifranquista *Ruedo Ibérico*, de París. També exerceix de Vicepresident i Vocal del Consell de Govern de l’Arxiu de la Brigada Abraham Lincoln. Als Estats Units, s’incorpora al claustre de professors de la Universitat de Nova Iork, on professa des de l’any 1968 fins al seu nomenament com a Professor Emèrit l’any 1992. Entre tant ha estat Professor Visitant a les Universitats d’Austin (Texas) el 1965, de Yale a 1969-1970, de Columbia a 1971-1972.

Una nova etapa a la seva vida comença el 23 d’abril de 1976 quan aterra a l’aeroport de Barajas, acompanyant al seu pare en el retorn a Espanya, no pas massa després de la mort del dictador. Després de vint-i-vuit anys sense posar els peus a territori hispànic, Nicolás Sánchez-Albornoz dona fi al darrer període d’exili. Li han calgut cinquanta anys de la seva vida per situar-se en condicions de normalitat al seu propi país.

La Universitat Autònoma de Barcelona va ésser una de les primeres institucions acadèmiques espanyoles a convidar-lo a les seves aules el mateix any del retorn. En aquella oportunitat va impartir unes sessions de seminari sobre l’aplicació de la metodologia Box-Jenkins i altres tècniques per a l’anàlisi de sèries temporals i sobre processos d’integració econòmica a escala nacional, sobre la base de l’estudi dels preus agraris d’Espanya i d’Itàlia a la segona meitat del segle XIX. Aquest seria, justament, un altre dels camps en què ha fet contribucions fonamentals, tot ampliant l’escenari de l’anàlisi a Portugal i França.

La tornada a Espanya no suposarà canvis a l’esfera professional, ja que segueix a New York University, per bé que realitza nombroses estades com a professor visitant i com a investigador a distintes universitats llatinoamericanes i europees. Al llarg de tot el període de democràcia a Espanya, per més de trenta anys, l’obra científica de Nicolás Sánchez-Albornoz creix i, podríem dir, que també es multiplica perquè se segueix endinsant a camps enterament nous. Monografies senceres, llibres editats, capítols de llibre, articles, col·laboracions a obres col·lectives... El repertori és molt llarg i exigiria un temps de que no dispo. A més, assumeix altres diverses tasques d’elevada responsabilitat als àmbits cultural i social. No puc deixar d’esmentar, aquí, el fet que l’any 1991 accepta la direcció de l’*Instituto Cervantes* i comença a desplegar una extraordinària feina a l’entorn de la projecció i del futur de la llengua castellana fins que deixa el càrrec, l’any 1996.

En la impossibilitat de fer una relació exhaustiva de la seva obra, acabaré per destacar dos títols, dins de la línia de recerca dedicada a l’anàlisi del desenvolupament econòmic modern d’Espanya, per raó del gran impacte que han arribat a assolir. Em refereixo a *Jalones de la modernización económica de España*, publicada l’any 1975, i a *La modernización económica de España, 1830-1930*, que ell mateix organitza i edita i que ha estat objecte de tres edicions en castellà per Alianza Editorial (1985, 1987 i 1991) i de dues edicions en anglès per New York University Press (1987 i 1991).

En el moment de tancar les meves paraules de presentació, em sembla necessari destacar alguns aspectes de la personalitat de Nicolás Sánchez-Albornoz i de la seva obra científica que, al meu entendre, són a la base de la seva enorme projecció acadèmica.

En primer lloc, voldria remarcar un element insòlit en aquests temps com és la seva capacitat per a moure's en la dimensió temporal del passat amb una habilitat absolutament sorprenent: Nicolás Sánchez-Albornoz ha estat capaç d'estudiar i de publicar treballs científics que cobreixen un interval de milers d'anys, des del neolític fins als nostres dies.

Segueix essent perfectament insòlita, en segon lloc, la seva extraordinària mobilitat en allò que es refereix a la dimensió espacial del passat històric. Ha realitzat, i publicat, treballs de recerca fonamentals per a la història econòmica d'Espanya, certament, però també del Perú i de l'Argentina, o de Bolívia. I també de Portugal, d'Itàlia o de França; de tota l'Amèrica Llatina i, alhora, de tota l'Europa Llatina. En d'altres paraules, Nicolás Sánchez-Albornoz ha estat, i és, un conreador consumat d'una història autènticament internacional. Crec no equivocar-me en qualificar-lo com el més internacional dels científics socials espanyols.

Mobilitat en el temps i mobilitat en l'espai es combinen, encara, en una extraordinària mobilitat temàtica, ja que Nicolás Sánchez-Albornoz ha fet contribucions de gran impacte en terrenys tan diversos com la història econòmica, la demografia històrica, l'arqueologia, la història social i la història cultural.

Vull remarcar, per acabar, el gran coratge intel·lectual: els seus treballs incorporen sempre, a més d'aportacions documentals de primera mà, punts de vista originals i innovadors i enfocaments metodològics de nova factura. Tot això explica la gran quantitat de reconeixements i de distincions que ha rebut, tant a Espanya com a d'altres països, així a l'àmbit cívic com també, i d'una manera molt remarcable, a l'acadèmic i científic. El motiu principal és al gran abast del seus treballs de recerca i a la projecció internacional de la seva obra.

Per tot això, Excel·lentíssim i Magnífic Rector, sol·licito que s'atorgui el grau de doctor honoris causa al doctor Nicolás Sánchez-Albornoz y Aboín.